

Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian
Academy of Sciences – Institute of World Economics
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Kihívások

223.

2017 április

Szilágyi Balázs

GAZDASÁGI SZERKEZETVÁLTOZÁS

A BALTI ORSZÁGOKBAN

Kh

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Kihívások 223. szám (2017) 2017. április 10.

Gazdasági szerkezetváltozás a balti országokban

Szilágyi Balázs

Külgazdasági és Külügyminisztérium,
1996-1999 között az MTA VKI munkatársa

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Jelen elemzésben kifejtett vélemények és következtetések nem minden esetben tükrözik a Világgazdasági Intézet, illetve a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont kutatóinak véleményét, vagy a Magyar Tudományos Akadémia álláspontját

Gazdasági szerkezetváltozás a balti országokban

Szilágyi Balázs¹

1. Bevezetés²

E tanulmányban rövid áttekintést adok a három balti állam gazdaságszerkezetének változásairól a függetlenség visszaszerzését követő negyedszázadban, különös tekintettel a 2007-2015-ös időszakra. Első megközelítésben a hozzáadott érték ágazati megoszlásának, illetve az ágazati hozzáadott értékek nemzetgazdasági növekedési hatásának vizsgálatát végzem el. Ezt követően részleges áttekintést adok néhány fő termék és szolgáltatás termelési és export adatairól. Kitérek a beruházások, a közvetlen befektetések és a foglalkoztatottság ágazati megoszlására is.

Az adatok a 2017 márciusig közzétett nemzeti statisztákból, illetve ahol lehetséges az Eurostat adatbázisaiból származnak. Ágazat alatt a NACE besorolás 1. szintjének megfelelő **nemzetgazdasági ágakat** értem az alábbiakban, alágazatként pedig a NACE 2. szintjének megfelelő **ágazatokat** említem. Az utóbbi szintet különösen az agrárszektor és a feldolgozóipar esetében vizsgálom – néhány fontosabb termékcsoporthoz is kitérve.

Néhány jellemző adat bemutatásával érzékeltetem a kilencvenes évek és az ezredforduló mélyreható változásait, de következtetéseimet a 2007 utáni évekre vonom le. Kirajzolódnak vesztes és nyertes ágazatok, valamint a három ország párhuzamai és különbségei, a befektetések, a foglalkoztatottság, az export és a hozzáadott érték összefüggései.

---

¹ Külgazdasági és Külügyminisztérium, 1996-1999 között az MTA VKI munkatársa BSzilagyi@mfa.gov.hu

² E háttér tanulmány az NKFIH által támogatott „Az exportot befolyásoló tényezők – három európai régió összehasonlítása” című, 115578 számú kutatás keretében készült.

Látni fogjuk, hogy az előző évtized végének válsága mélyen érintette a balti államokat, de a gazdasági teljesítmény akkori visszaesése, majd a válságot követő kilábalás összességében nem járt az ágazatok jelentős átrendeződésével. Mutatnak jelek – különösen Észtországban – néhány fejlett technikához kötődő ágazat térnyerésére, de ezek egyelőre még nem váltak húzóágazattá.

Nem térek itt ki a válság politikai és makrogazdasági hatásaira, kizárólag a mezo szintet vizsgálom. A teljes képhez természetesen hozzátartozik, hogy mindhárom balti ország jelentős kivándorlás és komoly, a termeléshez közvetlenül nem kapcsolódó pénzügyi transzferek (hazautalások, EU-transzferek) mellett érte el vagy közelítette meg a korábbi kibocsátás szintjét.

2. Hozzáadott érték, GDP

Először is a hozzáadott érték növekedését és ágazati megoszlását, illetve növekedési hatásait vizsgálom a három balti gazdaságban.

Észtország, Lettország és Litvánia gazdasági növekedés és visszaesés tekintetében is visszatérően szélsőséges értékeket produkált a visszanyert önállóság két és fél évtizedében. A Szovjetunió szétesése a gazdaság jelentős zsugorodásával járt, mely a kilencvenes évek közepén gyors növekedésbe fordult át. A rubelválság 1998-99-ben némi törést hozott, de mindhárom gazdaság erőre kapott az ezredfordulón. 2007 volt a magas GDP-növekedési ráták utolsó éve. A 2008-2010 időszak balti GDP-vesztésének üteme sok más országot felülmúlt, de ezt követően sikerült ismét növekedési pályára állni (bővebben erről lásd pl. *Meisel, 2014*). Az 1. táblázatban két nyolcéves periódusban: 1999-2007, ill. 2007-2015 vonatkozásában hasonlítom össze a három balti állam GDP-változását (2010-es állandó árakon számolva) ill. a hozzáadott érték változását.

A módszertani változások miatt a kilencvenes évek elejének adatai nem fűzhetők a későbbiekhez, de megemlíthető, hogy 1999-re nagyjából a 90-es évtized elejének kétharmadán állt a termelés a balti országokban (Lettországban ezt a szintet is alulmúlta). Erről a szintről sikerült mindhárom országnak változatlan árakon számolva mintegy nyolcvan százalékkal magasabb szintet elérni 2007-ben. Lettország GDP-jének összességében ennél is gyorsabb növekedése arányaiban nagyjából kompenzálta a korábbi gyorsabb visszaesést. 2015-ben kis mértékben (Észtország: -0,8%, Lettország: -

3,4%, Litvánia +6,7%) tért el a 2010-es árakon számolt nemzetgazdasági hozzáadott érték a 2007-estől.

2.1. Hozzáadott érték növekedése ágazatonként

Első közelítésben azt vizsgálom, mely ágazatokban volt érdemi növekedés vagy csökkenés – hozzájárulva a gazdaság szerkezetváltozásához.

1. táblázat: A balti államok GDP és ágazati hozzáadott érték változása 8-8 év alatt 2007 előtt és után, 2010-es állandó árakon

Ország	Észtország		Lettország		Litvánia	
Időszak	2007/ 1999	2015/ 2007	2007/ 1999	2015/ 2007	2007/ 1999	2015/ 2007
GDP-növekedés	185,0%	97,9%	192,3%	94,7%	178,8%	106,7%
Hozzáadottérték növekedése	180,0%	99,2%	190,1%	96,6%	178,8%	106,7%
-Mezőgazdaság, erdészet, halászat	121,3%	160,9%	150,1%	112,6%	107,2%	118,8%
-Bányászat	238,1%	96,4%	504,4%	119,7%	126,5%	70,5%
-Feldolgozóipar	207,6%	113,8%	157,0%	94,2%	215,0%	121,5%
-Villamos energia- és gázellátás	143,8%	133,6%	118,0%	85,5%	146,4%	70,3%
-Vízellátás, szennyvízkezelés	137,4%	81,9%	67,8%	111,9%	112,2%	122,1%
-Építőipar	247,4%	72,4%	289,2%	60,2%	287,9%	72,4%
-Kereskedelem, gépjárműjavítás	205,2%	83,7%	264,0%	88,9%	221,5%	105,8%
-Szállítás, raktározás	159,7%	77,9%	181,9%	98,3%	180,1%	128,2%
-Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	191,1%	92,9%	270,6%	101,0%	128,1%	102,6%
-Információ, kommunikáció	212,2%	154,4%	213,5%	99,1%	150,4%	120,0%
-Pénzügyi, biztosítási tevékenység	346,1%	72,0%	287,2%	107,5%	145,1%	110,4%
-Ingatlanügyletek	128,5%	95,9%	150,0%	130,9%	128,0%	112,9%
-Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	214,7%	114,2%	240,1%	77,4%	272,7%	91,9%
-Adminisztráció és szolgáltatás-támogatás	298,7%	100,1%	185,2%	102,6%	317,0%	139,6%
-Közigazgatás, védelem, társadalombiztosítás	127,0%	109,6%	148,6%	86,3%	121,2%	100,4%
-Oktatás	115,8%	96,3%	125,1%	101,7%	124,1%	94,3%
-Humán-egészségügyi, szociális ellátás	117,4%	104,6%	141,2%	109,7%	132,3%	110,0%
-Művészet, szórakoztatás, szabadidő	169,0%	85,8%	218,9%	85,4%	142,7%	94,7%
-Egyéb szolgáltatás	150,7%	91,6%	246,8%	90,0%	169,8%	90,6%

Forrás: Saját számítások Eurostat alapján

Az 1. táblázatról láthatjuk, hogy az 1999 és 2007 között közel megduplázódott hozzáadott értéket felmutató balti gazdaságok szerkezetében néhány ágazat folyamatosan az átlag felett bővült, volt, amelyik meg tudta háromszorozni teljesítményét. Nem ritka, hogy a **gyors növekedést tartós csökkenés** követte: mindhárom ország **építőipara** (az ingatlanbuborékról ld. *Krušinskas, 2012*), az észt

bankszektor, a lett és a litván szakmai-tudományos-műszaki tevékenység. A válság és az azt követő kilábalás során 2015 környékén nagyjából visszaállt a 2007-es termelési szint, de ez a teljes nemzetgazdaságra vonatkozó kijelentés ágazonként mást takar. **Észtországban** magasan **kiemelkedik a mezőgazdaság és az infokommunikáció** évi átlag 6-6%-os 2007 utáni növekedési üteme. A teljes balti mezőnyt tekintve jelentős még az áram- és gázellátás évi 4%-ot meghaladó bővülése. Ez utóbbi hosszabb ideje érvényesülő növekedési trend felerősödését mutatja. **Lettországban** egyedül az **ingatlanügyek** hozzáadott értékének éves növekedési üteme közelítette meg a 4%-ot. **Litvániában** az évi csaknem 5 százalékkal bővülő adminisztráció és szolgáltatás-támogatás mellett a **szállítás** és raktározás évi átlagban 3%-os növekedése emelhető ki. Következő lépésben rátérünk az egyes ágazatok arányaira és arányeltolódásaira.

2.2. A hozzáadott érték ágazonkénti megoszlása

Mint láttuk, 2007-tel egy gyors növekedéssel járó időszak zárult, azt követően a válság hatására csökkenő hozzáadott-érték újbóli elérésére volt elég nyolc év. A hozzáadott érték változása ágazonként eltérő dinamikát mutatott, ami az ágazatok közti arányok elmozdulásához vezetett. A 2. táblázat az 1999-ben, 2007-ben és 2015-ben fennálló arányokat mutatja folyó árakon számolva. Megjelentek ugyan már 2016-os adatok is, de nem azonos bontásban.

2. táblázat: A hozzáadott érték ágazatonkénti megoszlása a balti államokban
1999, 2007, 2015

Ország	Észtország			Lettország			Litvánia		
Időszak	1999	2007	2015	1999	2007	2015	1999	2007	2015
Hozzáadott érték	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Mezőgazdaság ...	4,4%	3,5%	3,4%	4,3%	3,7%	3,2%	7,3%	3,9%	3,6%
Bányászat	1,3%	1,0%	1,4%	0,1%	0,3%	0,5%	0,5%	0,5%	0,3%
Feldolgozóipar	16,2%	15,9%	15,8%	15,3%	11,4%	12,5%	17,2%	17,7%	19,3%
Áram- és gázellátás	2,7%	2,4%	3,2%	4,0%	2,0%	2,8%	3,7%	2,9%	1,9%
Vízellátás, szennyvízkezelés	0,8%	0,9%	0,7%	1,4%	0,7%	0,9%	0,9%	0,7%	1,0%
Építőipar	5,6%	10,6%	6,2%	7,0%	10,1%	6,4%	7,6%	11,2%	7,3%
Kereskedelem, gépjárműjav.	12,7%	13,8%	11,9%	12,9%	15,6%	13,9%	15,5%	16,8%	18,2%
Szállítás, raktározás	9,9%	7,8%	7,8%	13,6%	8,4%	9,5%	7,1%	9,8%	11,7%
Vendéglátás	1,7%	1,6%	1,8%	1,1%	1,6%	1,9%	1,7%	1,3%	1,5%
Információ, kommunikáció	5,1%	4,6%	6,0%	3,6%	3,6%	4,6%	4,2%	3,7%	3,5%
Pénzügy, biztosítás	3,9%	4,7%	4,0%	3,6%	5,2%	4,7%	2,0%	3,5%	2,1%
Ingatlanügyletek	12,4%	9,6%	10,1%	7,0%	12,3%	13,3%	7,1%	6,7%	6,7%
Szakmai, tud., műszaki tev.	3,5%	4,6%	5,3%	3,2%	4,1%	4,2%	2,4%	3,9%	3,9%
Adminisztráció	1,8%	3,4%	3,8%	2,4%	2,4%	2,9%	1,1%	2,0%	2,6%
Közigazgatás, védelem, tb.	6,9%	5,7%	7,3%	8,6%	8,4%	7,4%	9,3%	6,4%	6,1%
Oktatás	5,6%	4,2%	4,7%	6,2%	4,6%	5,1%	6,7%	4,3%	4,4%
Egészségügy, szoc. ellátás	3,2%	3,1%	4,0%	3,1%	2,6%	3,3%	3,4%	3,0%	3,7%
Művészet, szórakoztatás	2,5%	2,6%	2,6%	2,5%	3,0%	3,0%	2,3%	1,7%	2,1%
Egyéb szolgáltatás	1,1%	0,8%	1,0%	0,7%	0,8%	0,9%	1,5%	0,8%	1,0%

Forrás: Saját számítások Eurostat alapján

A **mezőgazdaság** (az erdészetet és a halászatot is ide számolva) a Szovjetunió szétesését közvetlenül követő időszakban még meghatározó volt. Az adatok összevethetősége módszertani okokból korlátozott, de a nagyságrend érzékeltetésére szolgáljon egy adat: 1991-ben a lett hozzáadott érték 22 százalékát a mezőgazdaság adta. 1999-ben a litván adat még 7,3 százalékos, de mindhárom országban már a válság előtt **3 és 4 százalék közti** értéket találunk, 2015-ben is ebben a sávban volt a mezőgazdaság hozzáadott értékének aránya. Igaz, Észtországban és Litvániában volt közben egy mélypont 2009-ben 2,4 ill. 2,8 százalékos részaránnyal, 2016-ban az észt hozzáadott értékben a mezőgazdaság már csak 2,9%-ot tett ki.

A három ország között hosszabb távon is jelentős különbség áll fenn a **feldolgozóipar** részarányát illetően: Litvániában a legmagasabb, Lettországbán a legalacsonyabb. A 2008-2009-es válság csak Észtországban érintette az átlagosnál jobban a feldolgozóipart. A szovjet időkben a feldolgozóipar részaránya jóval nagyobb volt.

Meghaladta az összes szolgáltatását. Lettorszáiban 1991-ben még 36%-os volt a részaránya (háromszorosa az utóbbi tíz év jellemző értékének). Az utóbbi években Lettország kivételével a feldolgozóipar meghaladja a legjelentősebb szolgáltatási ágak: a kereskedelem és az ingatlanügyletek hozzáadott értékét. *Skribane-Jekabsone (2013)* részletes elemzést ad a lett feldolgozóipar elégtelen és a szolgáltatások túlzott részarányáról.

Az **építőipar** részaránya Észtországban tudott 1999 és 2007 között folyamatosan bővülni, és ugyanitt bontakozik ki lassú, de folyamatos gyarapodás 2012 óta. Az ágazat 2009-es és 2010-es drasztikus arányvesztése a másik két országban tartósan bizonyul.

A **kereskedelem** részaránya 2000 óta mindhárom országban meghaladja a többi szolgáltató ágazatét, Lettorszáiban 2003 óta a feldolgozóiparét is. Észtországban és Lettorszáiban 2006-ig tartotta magát a kereskedelem kilencvenes években megindult bővülése. Litvánia gazdaságának hozzáadott értékén belül a kereskedelem aránya tartósan magasabb, mint a másik két országban, és egyedül itt haladja meg a 2015-ös érték a 2007-eset. Litvánia esetében 2006 és 2012 között töretlenül nőtt a kereskedelem részaránya, miközben a lettországi kereskedelmi szektor 2007-ben és 2008-ban, az észtországi 2007 és 2009 között jelentős arányvesztést szenvedett el.

A **szállítás, raktározás** Lettorszáiban 1999-ben még a legnagyobb részaránnyal bíró szolgáltató ágazat volt. Visszaesése nagyjából folytonos volt, de 2001-ben, illetve a 2008-as és 2009-es válságévekben nőtt az aránya. Észtországban ugyan 2001 és 2008 között volt egy periódus, amikor csökkent a logisztika részaránya. Litvániában a kilencvenes évektől 2013-ig szinte folyamatosan bővült a logisztika relatív szerepe. A litván részarány 2006-ban érte el a lettet, azóta meghaladja.

Az **információs és kommunikációs** ágazat Észtországban mutatja a legmagasabb arányt, a rövid visszaeséseket (2001, 2004-2006, 2011) gyorsan korrigálja ez a szektor. Hosszabb távon nő az aránya. Lettország az ezredfordulón hirtelen az infokommunikáció balti éllovasává lépett elő, de a 2002-2007-es lejtmenetből csak lassan emelkedik. Litvániában is volt egy ezredfordulós felívelés, de azt olyan zsugorodás követte, aminek a korrekciója még várat magára. A mai arányokat (2016: 6,3%, 4,8%, 3,5%) érdemes összevetni a 2001-esekkel: Észtország 4,9%, Lettország 6,2%, Litvánia 5,1%.

A **pénzügyi szektor** Észtországban a 2003-as megtorpanástól eltekintve 2008-ig növelte a részarányát (5,4%-ra), a mélypont (3,6%) 2013-ban következett. Lettországból kevésbé egyenletes növekedés vezetett el a 2008-as magas (5,6%-os) részarányhoz, a mélypont (3,4%) már 2010-ben eljött, de 2016-os 5,7%-os részarányával kiemelkedik a lett bankszektor. Litvániában a bankok és biztosítók ágazata jóval kisebb részarányt képvisel, a 2005-2007-es felívelő szakasz csúcsa hozta a szomszédok mélypontjának megfelelő 3,5%-os arányt, ahonnan azóta jelentősen és tartósan (2% körüli értékre) visszaesett a bankszektor hozzáadott értéke.

Az **ingatlanügyletek** Észtországban és Lettországból olykor a kereskedelemmel vetekedő súlyú szolgáltatási ágazat. Észtországban tíz évente van ugyan egy rövidebb, átlag feletti hullám (1999: 12,6%, 2009: 10,6%), hosszabb távon a 10%-os részarány stabilnak mutatkozik. Lettországból 2000-ben és 2008-ban volt némi megtorpanás a részarány-növekedésben, 2013 óta 13 százalékon áll az ingatlanszektor. Litvániában jellemzően 7% alatt van ennek az ágazatnak az aránya, de tízévente (1999, 2009) minimálisan meghaladja a 7 százalékat.

A **szakmai, tudományos, műszaki** tevékenység mindhárom ország gazdaságában növekvő részaránnyal van jelen, a tendenciát enyhén megbontó évek nem azonosak, és nem válságévekhez köthetők. Az **adminisztráció és a szolgáltatás-támogatás** hasonló, általános növekedést mutat.

Az **állami** feladatokkal kapcsolatos szolgáltatások (közigazgatás, védelem, társadalombiztosítás, oktatás, szociális és egészségügyi ellátás) hozzáadott értéke Észtországban a kilencvenes évek közepétől (1995: 19,7%) 2006-ig (12,7%) csökkent, és pont a válságévek alatt (2009: 17,5%) nőtt jelentősen, amit némi korrekció követett. Lettországból hasonló tendenciákat figyelhetünk meg, de szűkebb (18,2%-15,1%) sávban. A litván állam szolgáltatásai az északiakhoz képest kicsit alacsonyabb, lassan csökkenő részarányt képviselnek, de a válságidőszakokban (1999-ben és 2009 környékén) itt is a többiek relatív szintjére ugrott a szektorok hozzáadott értéke. Az **egészségügy** mindhárom országban nyertese a válság utáni korrekciónak: a 2015-ös részarányok meghaladják az 1999-eset is. A történelmi távlatokban is kiemelten kezelt oktatásügy még nem került vissza a kilencvenes évek relatív szintjére, a többi állami szolgáltatás vonatkozásában Észtország mutatott különösen nagy visszapótlást.

Mint láttuk, 1999 és 2007 között a legjelentősebb, **mindhárom országot** érintő változás az **építőipar** részarányának **megugrása** volt, ami 2007 után a **visszájára** fordult. Lettország gazdaságában ez utóbbinál is nagyobb mértékben csökkent a feldolgozóipar és logisztika részaránya 2007-ig, és nőtt az ingatlanügyleteké. Litvániában a mezőgazdaság visszaesése megközelítette az építőipar bővülésének ütemét. A 2007-et követő időszakban nem volt olyan ágazat, melynek részaránya az építőiparhoz mérhető mértékben változott volna. Az észtországi, államhoz köthető szolgáltatások (közigazgatás, védelem, tb., oktatás, egészségügy, szociális ellátás) együttesen 3 százalékpontos részarány-bővülése ugyanakkor figyelmet érdemel. A válság az egyes ágazatokat nagyon különböző mértékben és időzítéssel érintette. Ha **2008-2009-re** szűkítjük a vizsgálatunkat, akkor sem találunk olyan ágazatot, ahol az építőiparhoz mérhető arányvesztésre került volna sor. Az **állami szolgáltatások észtországi és litvániai** részaránya viszont éppen ekkor **nőtt** mintegy 4 százalékponttal.

2.3. A hozzáadott érték változásának ágazatonkénti növekedési hatása

Az iménti két megközelítést ötvözve érdemes még kitérnünk arra, hogy az egyes ágazatok hány százalékpontnyit magyaráznak a nemzetgazdasági hozzáadott érték-változásból. Itt most országonként haladva néhány kiemelkedő adatra és néhány – 2007 utáni – kulcsévre koncentrálok, hogy az eddigi megállapítások ismétlésén túli következtetésekre is jussunk.

Észtországban 2008-ban 3,3, 2009-ben pedig 15,3%-kal csökkent a hozzáadott érték. A 2008-as csökkenésből 2,2 százalékpontot, a 2009-esből 3,1 százalékpontot magyaráz a **kereskedelem** hozzáadott érték-csökkenése. A **szállítás és raktározás** 1,2 ill. 1,0 százalékponttal járul hozzá a nemzetgazdaság zsugorodásához. 2009-et illetően kiemelhető még a **feldolgozóipar** 3,5 százalékpontos, az **építőipar** 2,9 százalékpontos, valamint a **pénzügyi** és biztosítási tevékenység 1,3 százalékpontos hozzájárulása a csökkenéshez. A 2010-ben újrakezdődött növekedés kiemelkedő éve volt **2011**, amikor a hozzáadott érték 7,8 százalékkal **nőtt**. Ebből 2,3 százalékpontot adott a **feldolgozóipar**, 1,5-öt az **építőipar**, 1,1-et a **kereskedelem**, 7 ezrelékpontot a **szakmai, tudományos, műszaki** tevékenységek.

Lettországban három évre oszlott el a válság okozta csökkenés. 2008-ban 1,9%-kal, 2009-ben 12%-kal, 2010-ben a megelőző évnél 4,4%-kal adott kevesebb hozzáadott értéket a lett nemzetgazdaság. Ezt 2011-ben 6,2%-os növekedés követte. A **feldolgozóipar** 1 százalékpontot tett hozzá a 2008-as csökkenéshez, a 2009-eshez 2,8 százalékpontot, 2010-ben viszont már nőtt. Az építőipar 0,3, 3,9 ill. 2,5 százalékpontot, a **kereskedelem** 1,1, 2,4 ill. 0,3 százalékpontot magyaráz a visszaesésből. A **szállítás és raktározás** 2008-ban még növekedett, a 2009-es csökkenéshez 2,7, a 2010-eshez 0,5 százalékponttal járult hozzá. 2009-ben 1,8, 2010-ben pedig 1,1 százalékpontos volt a lett **közigazgatás**, védelem és kötelező társadalombiztosítás csökkenési hatása. A lett gazdaság 2011-es magához téréséből 1,5 százalékpontnyi **növekedést** magyaráz az **építőipar** hozzáadott érték-növekedése, a **logisztikáé** 1,9-et. A **szakmai, tudományos, műszaki tevékenység** 1,3 százalékponttal járult hozzá a növekedéshez.

Litvánia gazdaságának hozzáadott értéke csak 2009-ben mutatott **csökkenést**, mértéke 14,8% volt. 2011-ben 6 százalékos volt a növekedés. A visszaesésből 2,8 százalékpont jutott a **feldolgozóiparra**, 4,5 százalékpont a **építőiparra**, 4,2 százalékpont a **kereskedelemre**. A 2011-es kilábalás közel harmadát, 1,9 százalékpontnyit a **feldolgozóipar bővülésének** köszönhetett Litvánia. Az **építőipar** 1,1 százalékponttal, a **kereskedelem** 1,6 százalékponttal járult hozzá a növekedéshez.

Ebből a megközelítésből is látszik, hogy 2007 után nagyjából azok miatt az ágazatok miatt esett vissza a gazdaság, amelyek az azt követő növekedésben is jelentős szereppel bírtak.

2.4. A mezőgazdaságon és a feldolgozóiparon belüli elmozdulások

Az áruexport szempontjából jelentős agráriumot és feldolgozóipart részletesebben is vizsgálom. A **mezőgazdaság** változásait néhány jellemző adattal világítom meg: vetésterület, gabonatermés, állatállomány, halfogás, erdőterület, faállomány. Az adatok forrása minden esetben az adott ország statisztikai hivatala.

Észtországban a vetésterület 1994-től 2004-ig jelentősen (az 1993-ig jellemző 1,1 millió hektárról félmillióra) csökkent, azóta valamelyest gyarapszik. A gabonatermés 2012 óta felülmúlja a múlt század értékeit, 2015-ben közel négyszerese volt az 1999-esnek (1,5 millió tonna). Burgonyából a nyolcvanas évek (1 millió tonnás) termésének

tizede terem, a kukorica esetében a 2010-es években gyors felfutást látunk (a 2015-ös 230 ezer tonna a megelőző évtizedhez képest tízszeres mennyiség). Az állatállomány a kilencvenes években harmadára csökkent, azóta érdemben nem változott (250 ezer szarvasmarha, 300 ezer sertés, 2,2 millió baromfi). Az észt halászat kiemelkedő éve volt 2008 (100 ezer tonnát fogtak, 80 ezer tonna a jellemző adat). Az erdőterület stabilan 2,3 millió hektár, a faállomány lassan közelíti a félmilliárd köbmétert.

Lettországban a kilencvenes évek drasztikus visszaesését (csak 1991 és 1994 között 1,6 millióról 1,1 millió hektárra csökkent) követően a vetésterület az ezredforduló óta lassú, de stabil ütemben nő (2015-ben 1,2 millió hektár volt). Az egy főre jutó gabonatermés 1999 és 2015 között nagyjából egyenletes tempóban közel ötszörösére (0,3 tonnáról 1,5 tonnára) nőtt. A lakosság csökkenése miatt ez nagyjából négyszeres termést jelent (2015-ben 3 millió tonnát). A burgonyatermés a 2010-es években félmillió tonna körül alakult, ami a kilencvenes évek szintjének fele. Az állatállomány a kilencvenes években körülbelül harmadára csökkent, ezt jelentős növekedés nem követte (egyedül a baromfiállomány gyarapodott – 2003 és 2010 között 4-ről 5 millióra, a szarvasmarha- és a sertésállomány 400-400 ezer környékén ingadozik). A halászatban a 2012-es (156 ezer tonnáról 90 ezer tonnára) és 2015-ös (120 ezer tonnáról 80 ezer tonnára) visszaeséstől eltekintve érdemi változásokat nehéz felfedezni. Az erdőterület és a faállomány 2008-ról 2009-re nőtt ugrásszerűen (3,2-ről 3,3 hektárra, ill. 570-ről 650 millió köbméterre).

Litvániában 2007 és 2013 között jelentősen nőtt a vetésterület (1,7 millió hektárról 2,2 millióra). 6,1 millió tonna gabonát arattak 2015-ben, ami a 2007-es termés duplája. 2015-re a repcetermés félmillió tonnára nőtt, a burgonyatermés 400 ezer tonnára csökkent. A szarvasmarha állomány apránként csökkent (2007 és 2015 között 800 ezerről 700 ezerre), a sertésállomány gyorsabban csökkent (2007: 1,1 millió, 2015: 700 ezer), a baromfiállomány 2012-ben rugaszkodott el a 9 millióról, 2015-ben lépte át a 10 milliót. Gyorsan nő a juhállomány (2007: 36 ezer, 2015: 124 ezer). A többi baltihoz képest nem jelentős halászatban 2007-2009 kimagasló időszak volt, amit jelentős csökkenés követett (27 tonnáról 14-re). Az erdőterület lassabb (2 millió hektárról 2,2 millió hektárra), a faállomány gyorsabb (4 millióról 4,8 millió köbméterre) növekedést mutat az utóbbi évtizeden túlmutató időszakban.

A **feldolgozóiparra** vonatkozóan részletes bontásban is rendelkezésre állnak a hozzáadott érték adatok, de Lettország ezeket egy év késéssel teszi csak közzé. Szintén Lettországgal kapcsolatosan nem állnak rendelkezésre 2000 előtti adatok, így az alábbi elemzés a 2000 és 2014 közötti időszakra koncentrál, az eddigiekhez hasonlóan kiemelt viszonyítási évként kezelve 2007-et. A koksztgyártás és kőolajfinomításra vonatkozó adatok hiányosságai miatt (Litvániában nem publikusak a – vélhetően csökkenést mutató – adatok, a másik kettőben nem jelentősek) ezzel az alágazattal nem foglalkozom. A 2000-es, 2007-es és 2014-es adatokat a 3. táblázat tartalmazza.

Litvániában 2001 és 2008 között csökkent az **élelmiszeripar** jelentősége, azóta a **feldolgozóipar közel negyedét** kitevő szinten van, Észtország és Lettország esetében nagyobb csökkenéssel alacsonyabb szintre került ez az ágazat, az utóbbi országokban viszont a faipart lehet kiemelni. A **vegyipar** és egyedül Litvániában számottevő. A 2007-es litván növekedésből 5 ezrelékpontnyit magyarázott a vegyi anyagok előállítása. A **gumi és műanyaggyártás** kapcsán is Litvánia érdemel említést. A **fémipar** tekintetében Észtország emelkedik ki, mind a részarány, mind a növekedés tekintetében. Az **elektronika** csak Észtországban és csak 2010 és 2014 között ért el 1 százalékos nemzetgazdasági részarányt. Az Európa más tájain oly jelentős gépipari alágazatok (gépek, járművek) a Baltikumban nem adnak kik külön-külön egy-egy százalékot. A **bútorgyártás és egyéb** feldolgozóipar Litvániában a legjelentősebb, és ott mutat egyértelmű növekedést.

**3. táblázat: A feldolgozóipari hozzáadott érték megoszlása a balti államokban
2000, 2007, 2014**

Ország	Észtország			Lettország			Litvánia		
Időszak	2000	2007	2014	2000	2007	2014	2000	2007	2014
Feldolgozóipar összesen	17,3%	15,9%	16,2%	15,3%	11,4%	12,5%	18,9%	17,7%	19,2%
Élelmiszer-, ital-, dohánygyártás	3,2%	2,0%	2,3%	5,0%	2,7%	2,4%	4,8%	3,7%	4,5%
Textília-, ruházati és bőrgyártás	2,5%	1,3%	0,9%	1,9%	0,8%	0,6%	3,8%	1,7%	1,6%
Fa-, papír és nyomdaipar	3,2%	3,1%	3,3%	3,8%	2,9%	3,3%	2,0%	2,1%	2,3%
Vegy anyag és –termékgyártás	0,7%	0,7%	0,5%	0,3%	0,2%	0,4%	1,1%	1,8%	1,5%
Gyógyszergyártás	0,1%	0,0%	0,1%	0,2%	0,2%	0,4%	0,1%	0,0%	0,4%
Gumi-, műanyag termékgyártás	0,5%	0,6%	0,6%	0,2%	0,4%	0,3%	0,6%	1,1%	1,2%
Nemfém ásványi termék gyártása	1,0%	1,6%	0,8%	0,3%	0,7%	1,0%	0,7%	1,0%	0,8%
Fémgyártás és fémfeldolgozás	1,4%	1,8%	2,0%	1,3%	1,2%	1,6%	0,6%	1,2%	1,0%
Számítógép, elektronikai, optikai	0,6%	0,7%	1,0%	0,2%	0,2%	0,3%	0,9%	0,4%	0,4%
Villamos berendezés gyártása	0,5%	0,8%	0,9%	0,2%	0,3%	0,3%	0,4%	0,4%	0,4%
Gép, gépi berendezés gyártása	0,4%	0,7%	0,7%	0,4%	0,4%	0,3%	0,3%	0,4%	0,6%
Közúti és egyéb jármű gyártása	0,5%	0,5%	0,6%	0,3%	0,3%	0,4%	0,6%	0,6%	0,6%
Bútorgyártás és egyéb	2,6%	1,8%	1,9%	1,1%	1,2%	1,2%	1,3%	2,2%	3,3%

Forrás: Saját számítások Eurostat alapján

3. A szerkezetváltás összefüggései a befektetésekkel, foglalkoztatással és exporttal

3.1. A befektetések vizsgálata ágazatonként

A befektetések vizsgálata során a bruttó állóeszköz-felhalmozás és külföldi közvetlen befektetések ágazati megoszlására térek ki. Az előbbiekre vonatkozóan az Eurostat adatbázisát használom, az utóbbiak esetében a nemzeti bankok statisztikáját ismertetem (4., 5., és 6. – országonként külön táblázat).

A **mezőgazdasági befektetések** részaránya a hozzáadott értéktől jellemzően nem vagy felfelé (különösen az EU-csatlakozás óta) tér el. Egyes években Lettországbán (2012-ben) és Litvániában (2013-ban és 2015-ben) az agrárszektor részaránya a bruttó állóeszköz-felhalmozásban meghaladta a 10 százalékot.

A korábbi tartósan magasabb adatokat követően mindhárom országban volt a válság után 2-3 olyan év, amikor a befektetéseknek kevesebb, mint tíz százaléka jutott a

feldolgozóiparra. Bár a hozzáadott érték esetében jelentős eltéréseket láttunk, a befektetéseknek mindhárom országban bő tizede jut a feldolgozóiparra.

Az **áram és gázellátás**ba mindhárom ország jóval többet fektet be, mint a nemzetgazdaságon belüli hozzáadott-érték arány. Észtországban 2012-ben a bruttó állóeszköz felhalmozás 17,2 százaléka jutott az energetikára. 2011-2012-ben Lettországra is 10 százalék volt ez az arány. Relatíve hasonlóan sok beruházás jut a vízellátásra és szennyvízkezelésre is.

Az **építőipari** beruházások aránya tartósan nem éri el azt a szintet, amit ez az ágazat a hozzáadott érték tekintetében képvisel. A **kereskedelemben** is ez a helyzet a válság óta. Az megelőzően előbb Észtországban, azt követően Lettországra, majd Litvániában ruháztak be pár éven keresztül jelentős mértékben a kereskedelemben. A **szállítás, raktározás** egyértelműen kiemelt területe a beruházásoknak, olykor extrém értékeket is elérve. A lett beruházásoknak 2001-ben 23 százaléka jutott ide. Míg a válságot követően Litvániában és Lettországra 10 százalék feletti rész jut erre a területre, Észtországban 2014-2015-ben csak 5,5%.

Az **információ, kommunikáció** területén Litvániában, 1999-2000-ben találunk 10 százalék feletti adatot, ami az ágazat teljesítményében nem köszön vissza. A **pénzügyi** szektor arányaiban keveset fektet be. **Ingatlanügyletek**be Észtországban fektetnek be tartósan sokat, 2006-ban 26, 2013-ban 25 százalékon tetőzött hullámzó részaránya. Litvániában is jellemzően megközelíti a 20 százalékot, de csak 2009-ben haladta azt meg. Lettországra 2007-ben 28 százalékra nőtt az ingatlanügyletek részaránya, 2012-ig magasabb volt, mint szomszédainál.

A **közigazgatás, védelem** részaránya Észtországban 2008-ban 15%-ra, Lettországra 2010-11-ben 16%-ra, Litvániában 2010-ben 24%-ra nőtt, majd mindenütt csökkent. Az **oktatás** terén Lettország befektetési adatai a szomszédokénál sokáig alacsonyabbak voltak, 2010-ben mindhárom országban 3 százalék körül alakult az oktatási befektetések részaránya. **Humán-egészségügy és szociális ellátás** tekintetében Litvánia mutat a többiektől tartósan elmaradó befektetési szintet.

A **külföldi közvetlen befektetések** vonatkozásában először is érdemes áttekinteni az állomány növekedését, a továbbiakban is a stock adatokra térek ki, mivel a flow

adatok több módszertani problémát vetnek fel. A nemzeti bankok adatbázisaiból dolgozom.

Észtországban 1999 végén 2,5 milliárd euró volt az FDI-állomány, 2007 végére ez 10,6 milliárdra, 2015-re pedig **17,5 milliárd euróra** nőtt. A **lettországi** állomány 2000-ben 1,8 milliárd euró volt, 2007-ben 7,5 milliárd, 2015 végén pedig már **13,5** milliárd. A **litván** adatsor 2004-gyel kezdődik, amikor 4,7 milliárd euró volt az FDI-állomány, 2007-ben 10,3 milliárd, 2015 végére **13,5** milliárd. Mivel az ezredfordulóra vonatkozóan nem állnak egyenletesen rendelkezésre adatok, és a befektetések szintje töredéke volt a jelenleginek, a 2007-2015 időszakra koncentrálok a további elemzés. 2009-ben mindhárom országban visszaesett valamelyest a befektetés-állomány, a jelzett emelkedés 2010-től realizálódott.

A lakossága tekintetében legkisebb balti államban, **Észtországban** a legmagasabb az FDI-állomány, mely 2007 vége és 2015 között 7 milliárd euróval nőtt. A **növekmény** negyedrészt az **ingatlanügyletek** adják, hatodát a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység, nyolcadát a kereskedelem. Ebben az időszakban a **pénzügyi szektor** aránya 40 százalékról 26-ra **csökkent**. A külföldi befektetésállományban második helyre került az ingatlanszektor, részaránya 14-ről 19 százalékra nőtt. A 14%-os részarányát nagyjából tartó kereskedelem megtartotta harmadik helyét. A feldolgozóipar részaránya 15 százalékról 13 százalékra csökkent, amivel a másodikról a negyedik helyre került. A már említett szakmai, tudományos, műszaki tevékenység a sorban következő ágazat, melynek részaránya 1-ről 7 százalékra nőtt.

4. táblázat: Külföldi közvetlen befektetések állománya, megoszlása Észtországban, 2007, 2015 végén

Év	2007	2015	2007	2015
Ágazat	millió euró		megoszlás	
Külföldi közvetlen befektetés összesen	10 645	17 462	100,0%	100,0%
-Mezőgazdaság, erdőszet, halászat	68	345	0,6%	2,0%
-Bányászat	51	75	0,5%	0,4%
-Feldolgozóipar	1 648	2 355	15,5%	13,5%
-Áram- és gázellátás	240	197	2,3%	1,1%
-Vízellátás, szennyvízkezelés	120	130	1,1%	0,7%
-Építőipar	323	161	3,0%	0,9%
-Kereskedelem, gépjárműjavítás	1 535	2 462	14,4%	14,1%
-Szállítás, raktározás	415	884	3,9%	5,1%
-Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	25	108	0,2%	0,6%
-Információ, kommunikáció	93	633	0,9%	3,6%
-Pénzügyi, biztosítási tevékenység	4 241	4 501	39,8%	25,8%
-Ingatlanügyletek	1 472	3 236	13,8%	18,5%
-Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	158	1 270	1,5%	7,3%
-Adminisztráció és szolgáltatás-támogatás	164	601	1,5%	3,4%

Forrás: Eesti Pank

Lettország külföldi közvetlen befektetésállománya **nőtt a legdinamikusabban**, a növekmény 6 milliárd eurót tett ki. Ennek 20-20 százaléka a **pénzügyi és az ingatlan szektorban** jelent meg. Figyelemre méltó még a feldolgozóipari befektetések közel 1 milliárd eurós állomány-növekedése, és hogy a kereskedelem FDI-állománya 0,9-ről 1,7 milliárdra nőtt. A külföldi befektetések állományát tekintve a pénzügyi szektor megőrizte első helyét, de részaránya 33-ról 28 százalékra csökkent. Az ingatlanszektor került a második helyre (a 2007-es 7% után immár 13 százalékos rész), az egynyolcados részarányát tartó kereskedelem a harmadik helyre szorult. Fontos megemlítenünk még a feldolgozóipar részarányának növekedését 9-ről 13 százalékra, és figyelmet érdemel az 5 százalékot közelítő agrárszektor is.

5. táblázat: Külföldi közvetlen befektetések állománya, megoszlása Lettországbán, 2007, 2015 végén

Év	2007	2015	2007	2015
Ágazat	millió euró		megoszlás	
Külföldi közvetlen befektetés összesen	7 466	13 545	100,0%	100,0%
-Mezőgazdaság, erdészet, halászat	130	619	1,7%	4,6%
-Bányászat	41	106	0,5%	0,8%
-Feldolgozóipar	696	1 653	9,3%	12,2%
-Áram- és gázellátás	385	502	5,2%	3,7%
-Vízellátás, szennyvízkezelés	13	15	0,2%	0,1%
-Építőipar	503	548	6,7%	4,0%
-Kereskedelem, gépjárműjavítás	925	1 682	12,4%	12,4%
-Szállítás, raktározás	282	495	3,8%	3,7%
-Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	76	88	1,0%	0,6%
-Információ, kommunikáció	299	416	4,0%	3,1%
-Pénzügyi, biztosítási tevékenység	2 492	3 729	33,4%	27,5%
-Ingatlanügyletek	505	1 704	6,8%	12,6%
-Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	315	455	4,2%	3,4%
-Adminisztráció és szolgáltatás-támogatás	92	205	1,2%	1,5%
-Művészet, szórakoztatás, szabadidő	75	99	1,0%	0,7%

Forrás: Latvijas Banka

A **litvániai** befektetésállomány szintje 2015 végén ugyan megegyezett a lettországgal, azonban egy főre ebből ott kevesebb jut, és a 2007-hez képesti növekmény csak feleannyi. Az állomány **növekedésének** több mint fele jutott a **bankszektorra**, közel fele az **ingatlanszektorra**. Ebben az időszakban jelentős külföldi tőkeállomány-**csökkenéssel** is szembesült Litvánia: a **feldolgozóipari** FDI-állomány több, mint nyolcszázmillió euróval csökkent, az **energetikában** pedig közel 700 millió euróval kevesebb tőke maradt az időszak végére.

A feldolgozóipar elvesztette első helyét, részaránya 35-ről 20 százalékra csökkent. A pénzügyi, biztosítási tevékenység került az élre. Részaránya 17-ről 26 százalékra nőtt. A harmadik helyre előrelépett ingatlanszektor külföldi tőke „szelete” a dinamikus növekedés révén 4 százalékról 14-re hízott. 2007-ben még a harmadik helyen állt az infokommunikációs szektor, de azóta nem tudott új tőkét vonzani. A negyedik helyre a kereskedelem került, mely 11-ről 12 százalékra növelte részesedését a külföldi tőkeállományból.

Litvánia feldolgozóiparára vonatkozóan részletesebb adatok is rendelkezésre állnak, a tőkekivonás miatt érdemes kitérni az alágazatokra. A **vegyiparból kivont tőke**

önmagában több, mint az aggregált feldolgozóipar adat csökkenése. A 2007-es 2,3 milliárd eurót meghaladó vegyipari külföldi tőkeállomány már 2008-ra megcsappant. Bár 2012-re 1,9 milliárdra futott fel, 2015-ben nem érte el az egymilliárd eurót. A nemzetgazdaság egészéhez mérve 2007 és 2015 között 23-ról 7 százalékra csökkent a vegyipar részaránya az FDI-állományban. A feldolgozóipari tőkeállomány növekedése első három helyen az élelmiszeripart, a fa és papíripart, ill. a bútortipart érintette. Kisebb tőkeállomány növekedés az elektromos gépgyártás és a járműgyártás terén is jelentkezett. *Pekarskiene – Susniene (2013)* kiemeli a vegy-, fa- és bútortipar szerepét a válságot követő kilábalásban, rámutatva az ezen ágazatok magas külföldi tőkére és az export szerepére.

6. táblázat: Külföldi közvetlen befektetések állománya, megoszlása Litvániában, 2007, 2015 végén

Év	2007	2015	2007	2015
Ágazat	millió euró		megoszlás	
Külföldi közvetlen befektetés összesen	10 283	13 497	100,0%	100,0%
-Mezőgazdaság, erdészet, halászat	75	173	0,7%	1,3%
-Bányászat	45	73	0,4%	0,5%
-Feldolgozóipar	3 606	2 762	35,1%	20,5%
-Áram- és gázellátás	928	266	9,0%	2,0%
-Vízellátás, szennyvízkezelés	18	9	0,2%	0,1%
-Építőipar	354	290	3,4%	2,1%
-Kereskedelem, gépjárműjavítás	1 146	1 611	11,1%	11,9%
-Szállítás, raktározás	175	350	1,7%	2,6%
-Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	76	65	0,7%	0,5%
-Információ, kommunikáció	1 166	1 163	11,3%	8,6%
-Pénzügyi, biztosítási tevékenység	1 719	3 532	16,7%	26,2%
-Ingatlanügyletek	426	1 949	4,1%	14,4%
-Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	126	567	1,2%	4,2%
-Adminisztráció és szolgáltatás-támogatás	104	316	1,0%	2,3%

Forrás: Lietuvos Banka

Gyors összevetéssel láthatjuk, hogy a **pénzügyi és biztosítási tevékenységre mindhárom országban** az FDI-állomány 26-27 százaléka jutott 2015 végén, az a külföldi tőkeállomány **legnagyobb** szelete. A jelzett adat Észtországban részaránycsökkenés, a másik kettőben növekedés eredménye. További hasonlóság az ingatlanszektorba irányuló tőke gyors bővülése és kereskedelem kevéssé változó részaránya. A két északi országban a második, harmadik és negyedik tőkevonzó ágazat (ingatlan, kereskedelem, feldolgozóipar) is azonos volt. Litvániában a feldolgozóipar

előzi a másik két imént említettet. A feldolgozóipari külföldi tőkeállomány aránya mindhárom országban közel van a feldolgozóipari hozzáadott érték részarányához.

A teljes (nem csak külföldi) befektetések és a külföldi befektetések összevetésénél a flow adatokat vagy az állomány növekedését vehetjük alapul. Mint láttuk a külföldi tőkeállomány növekedésében mindhárom országban kulcsszerepet játszott az ingatlanszektor, ami nemzetgazdasági szinten is kiemelkedik az állóeszköz-felhalmozás tekintetében. A lett és litván bankszektorba frissen érkezett külföldi tőke nagyobb összegeket mutat, mint a GDP-ben megjelenő felhalmozás. A banki FDI-állomány jóval szerényebb észtországi növekedése is közel akkor, mint a pénzügyi szektor állóeszköz felhalmozása.

A részletesen ismertett adatokból az is kitűnik, hogy az infrastruktúra és az állami szolgáltatások területén a befektetések jellemzően nem külföldi közvetlen befektetések formájában valósulnak meg. Az EU transzferekre való tekintettel hazai vagy állami túlsúlyt említeni pontatlanság lenne.

Az adatok hiányosságai miatt a 2007 előtti időszak befektetési és növekedési szerkezetének elemzésével korlátokba ütköznénk, de a gyors növekedés időszakában jobban kirajzolódik a befektetések és a növekedés összefüggése. A 2008-2015-ös időszak befektetései eddig viszonylag kevés eredményt hoztak, de jelentős növekedési várakozásokat tükröznek.

Néhány kisebb súlyú ágazat, alágazat esetében 2007 után is kirajzolódik az **FDI és a hozzáadott érték** bővülésének párhuzama. **Észtországban** a **szakmai, tudományos, műszaki** tevékenységek példa a jelentős FDI- és hozzáadott értéknövekedésre. Kisebb mértékben megjelenik párhuzam az észti informatika, kommunikáció esetében is. Ez utóbbi szektor Litvániában a nélkül nőtt 2007 után, hogy egy euróval is emelkedett volna az FDI-állomány. **Litvániában** vizsgáltuk csak a **feldolgozóiparon** belüli megoszlást. Épp abban a három alágazatban jelent meg a legtöbb külföldi tőke, melyek a hozzáadott érték tekintetében (részarány és növekedés) is kiemelkednek. Nem magas, de növekvő a külföldi tőkeállomány a litván adminisztrációs és szolgáltatás-támogatási szektorban, melyhez magas hozzáadott értéknövekedés társul.

A **bankszektorba érkező FDI** aránya 2007 óta Észtországban csökkent, a másik két országban nőtt. Ezzel párhuzamosan az ágazat **hozzáadott értéke is Észtországban zsugorodott**, míg a **másik két országban nőtt**.

A teljes (nem csak külföldi) befektetések relatíve magasabb szintjére és az ágazat átlagon felüli növekedésére is van példa. A mezőgazdaság 2007 után számottevő növekedést mutatott, ami mögött jelentős, főként hazai befektetések voltak. Lettország esetében találtunk érdemi külföldi befektetést e szektorban, de mindhárom ország mezőgazdasági külföldi befektetései nőttek. Az észt energetika olyan példa a befektetések és a hozzáadott érték növekedésére, amiben külföldi közvetlen tőke nem játszik szerepet. A lett és a litván szállítási szektor befektetés-alapú növekedésében már valami szerep külföldi tőkének is jut.

Van példa arra is, hogy egy ágazat abban az országban mutatja a legmagasabb növekedést, amelyik a befektetések terén elmarad: ez a helyzet a litván egészségüggyel.

3.2. A foglalkoztatás vizsgálata ágazatonként

Az ágazati bontású foglalkoztatási adatok 2000-től hozzáférhetők Eurostat adatbázisból. 1999-re vonatkozóan nem szerepelnek lett adatok. A további vizsgálódás a 7. táblázatban szereplő 2000-es, 2007-es és 2015-ös adatokra koncentrál, összevetve a hozzáadott érték megoszlásával.

Az ezredfordulón még igen magas volt a **mezőgazdaságban** foglalkoztatottak aránya, különösen Litvániában (19%). A mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának gyors **csökkenése 2007 után** Lettországban megállt, a másik két országban **lelassult**. Észtországban már alig többen dolgoznak a mezőgazdaságban, mint az ágazat hozzáadott értékekének nemzetgazdasági részaránya. A két déli országban még jóval többen. Mindhárom országban erőteljes **munkahatékonyság növekedést** figyelhetünk meg. *Wysokinski – Dziwulski (2016)* elemzése rámutat a befektetése munkaerő helyettesítő jellegére. Kevésbé jelentős primér szektor a bányászat, ami egyedül Észtország esetében említésre méltó, ahol csökkenő létszámmal sikerült tartani a hozzáadott érték 1% feletti részarányát.

A **feldolgozóipari** foglalkoztatottak részaránya **folyamatosan csökken** mindhárom országban. Arányuk egyedül **Litvániában alacsonyabb a hozzáadott értékhez képest**. 2015-ben Észtország a foglalkoztatottak 19 százaléka révén állította elő a hozzáadott érték 16 százalékát, Litvániában 15 százaléknyi munkaerővel állt elő a feldolgozóipar által képviselt 19 százaléknyi hozzáadott érték. Az **energetika magas** és növekvő munkaerő-**hatékonysággal** termel. Az **építőipar** 2007 előtti felfutása a foglalkoztatásban is tükröződött. 2007-ben lényegében a hozzáadott érték megoszlás szerinti adatokat látjuk a 7. táblázatban is. Az azt követő visszaesés jelentős munkaerővesztéssel járt, de 2015-velmelyest többen dolgoztak ebben a szektorban, mint ami a termelés arányaiból adódna. Észtországban a **kereskedelem** részaránya a foglalkoztatásban stabilitást mutatott, a hozzáadott értéknek felel meg. Lettországbán követte a gazdasági teljesítmény hullámvázását. Litvániában úgy hoz egyre több pénzt a kereskedelem, hogy egyre kevesebben dolgoznak benne.

7. táblázat: A foglalkoztatás ágazatonkénti megoszlása a balti államokban
2000, 2007, 2015

Ország	Észtország			Lettország			Litvánia		
Időszak	2000	2007	2015	2000	2007	2015	2000	2007	2015
Foglalkoztatás	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Mezőgazdaság,erdészet, hal.	6,6%	4,6%	3,9%	14,6%	8,1%	8,1%	18,6%	10,1%	9,1%
Bányászat	1,3%	0,9%	0,5%	0,2%	0,3%	0,3%	0,2%	0,3%	0,2%
Feldolgozóipar	22,2%	20,0%	18,9%	16,0%	14,6%	13,4%	17,3%	16,8%	15,2%
Áram- és gázellátás	1,8%	1,4%	1,2%	1,7%	1,1%	1,3%	2,0%	1,4%	0,8%
Vízellátás, szennyvízkezelés	0,7%	0,3%	0,5%	0,8%	0,8%	0,7%	0,9%	0,8%	1,1%
Építőipar	6,8%	11,8%	8,3%	6,0%	10,2%	7,8%	6,0%	11,3%	7,9%
Kereskedelem, gépjárműjav.	13,5%	13,5%	13,4%	16,2%	18,6%	16,3%	14,2%	17,2%	16,8%
Szállítás, raktározás	8,7%	8,0%	6,9%	6,8%	7,7%	8,1%	6,0%	6,7%	7,5%
Vendéglátás	3,5%	3,4%	4,1%	1,9%	2,8%	3,2%	1,9%	2,1%	2,5%
Információ, kommunikáció	2,3%	2,1%	4,2%	2,5%	2,0%	3,1%	1,3%	1,5%	2,0%
Pénzügy, biztosítás	1,4%	1,5%	1,5%	1,6%	1,9%	1,7%	1,1%	1,5%	1,4%
Ingatlanügyletek	1,9%	1,5%	1,7%	2,1%	2,2%	2,6%	0,5%	0,7%	1,1%
Szakmai, tud., műszaki tev.	3,1%	2,8%	4,1%	2,0%	3,1%	4,9%	2,0%	2,7%	3,9%
Adminisztráció	2,0%	2,8%	2,8%	2,4%	3,1%	4,0%	1,7%	2,1%	3,6%
Közigazgatás, védelem, tb.	6,7%	6,3%	7,2%	6,8%	6,5%	6,0%	5,6%	5,9%	6,2%
Oktatás	8,2%	8,5%	9,7%	9,5%	8,2%	8,6%	11,7%	9,7%	9,9%
Egészségügy, szoc. ellátás	4,9%	5,5%	6,2%	5,7%	4,6%	5,2%	6,7%	6,5%	6,7%
Művészet, szórakoztatás	2,5%	2,7%	2,3%	2,2%	2,4%	2,3%	1,5%	1,6%	2,1%
Egyéb szolgáltatás	1,8%	2,5%	2,6%	0,9%	1,5%	2,1%	0,7%	0,9%	1,9%

Forrás: Saját számítások Eurostat alapján

Észtországban a **logisztika** foglalkoztatási részarányának csökkenése lassabb volt, de hosszabban tartott, mint a hozzáadott értéké. Litvániában a hozzáadott érték tartósan gyorsabban növekszik, mint a foglalkoztatás – vagyis folyamatos a munkaerő hatékonyság-javulása. Lettorszáiban a 2007 előtti visszaesés idején is vett fel munkaerőt ez a szektor, de 2007 óta már javul a hatékonyság.

Az észt **vendéglátásban** arányaiban meglepően sokan dolgoznak, ha csak a bevallott, on shore jövedelmeket vesszük figyelembe. Az **információ és kommunikáció** a válság után mindhárom országban vett fel munkaerőt, Észtországban és Lettorszáiban ezt a piac is visszaigazolta. A **bankszektor** 2007 utáni zsugorodása Észtországban és Litvániában nem járt arányos munkaerő-csökkenéssel. Az **ingatlanügyletek** a GDP-hez mindenütt jóval nagyobb mértékben járulnak hozzá, mint a foglalkoztatáshoz. Litvániában ez a szektor 2007 után úgy vett fel jelentős munkaerőt, hogy a gazdasági tortából nem sikerült nagyobb szeletet kihasítania. **Szakmai, tudományos, műszaki** tevékenységben 2007 után mindenütt többen helyezkedtek el, de érdemi növekedést ez csak Észtországban hozott. Az **adminisztrációs** szolgáltatások bővülése Észtországban anélkül valósult meg 2007 után, hogy a munkaerőpiacból nagyobbat hasított volna. A másik két országban viszont a munkaerő-bevonás lendülete volt a nagyobb.

A további, jellemzően **nem piaci szolgáltatások** terén a hozzáadott érték nagyjából követi a munkaerő hullámzását. Bürokrácia- és haderőcsökkentés tendenciája Lettorszáiban rajzolódik ki. A litván bürokrácia 2007 után megpróbál kevesebb pénzből is több embert eltartani. Az külön érdekes, hogy az e-közigazgatás mintapéldájának tekintett Észtországban relatíve több bürokrata és egyenruhás van, mint a délieknél. Az oktatás és az egészségügy terén 2007 után nőtt a foglalkoztatás és a hozzáadott érték is, de az ezredforduló munkaerőpiaci szeletnél nagyobbat csak Észtországban hasítottak ezek 2015-ben.

Barkauskaite-Violeta (2016) részletes vizsgálatai is azt mutatják, hogy a külföldi tőke megjelenése számos esetben a foglalkoztatás csökkenésével járt, ami a hatékonyabb technológiára és a hazai versenytársak kényszerű létszámleépítésére vezethető vissza. A legerősebb ellenpélda a litvániai és észtországi **szakmai, tudományos és műszaki** tevékenység, ahol a tőke**befektetések** szignifikáns **foglalkoztatás-növekedéssel** jártak. Lettorszáiban egyetlen ágazatban sem mutatható ki erős korreláció. A lettországi FDI

dinamikus növekedése és szerkezetváltozása egyelőre nem hozott ezzel párhozamos érdemi változásokat a foglalkoztatásban.

3.3. Az export szerkezetének változásai

A balti államok GDP-jének kiadási megközelítésében az exportot vizsgálom ágazati megosztásban. A szolgáltatások exportjának vizsgálatát korlátozza az adatok minősége, szűkössége. Kifejezetten ágazati bontású információ csak Észtország esetében áll rendelkezésre. Az áruexportnak az exportáló ágazata szerinti megoszlására vonatkozó statisztikai adatok is hiányosak. Lettország esetében 2009-től indul az adatsor, Litvániában pedig csak egy 2014-re vonatkozó, ám a vállalatméretek alapján is részletezett adatsort adott közre a statisztikai hivatal. A termékek szerinti elemzésnek nincsenek ilyen korlátai.

Észtországban az **export GDP-n belüli** aránya az ezredfordulótól 60% körül ingadozott, 2010-től pedig **80 százalék** körül (pontos adatokat ld. pl. *Antalóczy-Éltető, 2016*). A termékexport részaránya 2002 és 2008 között a GDP 33%-áról 43%-ára nőtt, amit hirtelen növekedés követett 2009-es 37% és 2011-es 62% szélső értékekkel, majd lassú csökkenés. **A szolgáltatásexport a GDP-nek stabilan negyedét** adja kisebb ingadozásokkal (2007: 21%, 2014: 27%). **Lettországban** is 2010 volt a fordulópont. Azt megelőzően a GDP 40 százalékát, azt követően pedig **60 százalék**a körül alakult a teljes export részaránya, minimális kilengéssel. A GDP 17 százalékán stabilizálódott **szolgáltatásexport** részaránya. A **litván** adatok 2010 előtt kicsivel 50 százalék felett, 2010 után pedig **80 százalék** körül alakultak, némi ingadozással. A szolgáltatásexport 2009-ig GDP-nek csak tizedét adta, 2016-ban már 17 százalékát.

Notten (2015) kimutatja, hogy a re-export a Baltikumban egyre jelentősebb, Litvániát emeli ki, melynek kivitele ötödrészben re-export. *Beņkovskis-Berziņa-Zorgenfreija (2015)* vállalati szintű vizsgálata a lett export majdnem harmadát sorolta ebbe a kategóriába. *Vanags (2016)* megállapítja, hogy a balti államok válság utáni kilábalásában kulcsszerepet játszott az export növekedése, és Lettország vonatkozásában részletes elemzéssel is szolgál.

A nemzeti statisztikai hivatalok **áruexport ágazati** adataiból érdemes kiemelni a legnagyobb részarányokat. A három országban jelentősen eltér a kereskedelmi fő

tevékenységű cégek részvételi aránya a külkereskedelemben. Észtországban 20 százalék körül alakul, Lettorszáiban a növekvő arány 2015-ben már 45% volt, a litván adat pontosan egyharmados arányt mutat. A feldolgozóipar részarányát illetően Észtországra vonatkozóan 60, a másik két országra 40 százalék körül adatokat találunk. A feldolgozóiparon belül Észtországban az **elektronikai alágazat** exportál **legnagyobb** arányban (2014-ben a teljes áruexport 16%-a), de csak 2010 óta előzi meg a faipart (2014-ben 9%). *Ali-Yrkkö-Mattila-Seppälä (2017)* adatai szerint az Ericsson az export több mint 7 százalékát adja, míg hozzáadott érték tekintetében 0,4%-os a nemzetgazdasági részaránya. Lettorszáiban a **faipar** 11% körül ingadozó áruexport-részarányától jelentősen elmarad a többi feldolgozóipari alágazat. Litvániában az élelmiszeripar (8%) és a vegyipar (7%) jár az élen. Észtországi mezőgazdasági vállalkozások exportja 2014-re már 0,5%-ra csökkent, de az élelmiszeripar még 5 százalék közelében jár. Lettorszáiban a mezőgazdaság (ideszámítva az erdőgazdaságot és a halászatot) részaránya még 2 százalék, Litvániában alig több 1 százaléknál. Lettorszáiban az áruexport 5 százalékát adja az élelmiszeripar, Litvániában 8 százalékát.

Az Eurostat adatbázisában 2000-től állnak rendelkezésre a külkereskedelmi adatok. A kombinált nomenklátúra (római számokkal jelölt) áruosztály bontásban vizsgálom a termékek megoszlásának változását. A 8. táblázat a 2000-es, 2008-es és 2016-os adatokat mutatja. A **mezőgazdaság, erdőgazdaság, élelmiszeripar, faipar** egymás közti határait nem követi pontosan ez a besorolás. E termékcsoportok **együttesen** az utóbbi években az észt exportnak stabilan **19-20** százalékát, a lettnek **35-36** százalékát, a litvánnak **22-23** százalékát adták. A növényi termékek esetében érvényesül hosszabb távú, látványos növekedési tendencia mindhárom országban, aminek termelési hátterét korábban részletesen bemutattam. *Notten (2015)* felhívja a figyelmet arra, hogy a litván agrárexportban az EU-csatlakozást követően megnőtt, majd az ukrán válságot követően csökkent a re-export részaránya, vagyis az utóbbi években a stabil export arány a hazai termelésből származó kivitel tekintetében bővülést takar.

Az **ásványi** termékek képezték 2015-ig a térség olajfinomító-központjának otthont adó **Litvánia** exportjában a legnagyobb áruosztályt, 2011-ben még 26%-os részesedéssel bírtak. Észtországban is előfordultak 16-17 százalékos értékek (2006-ban, 2009-ben, 2011-ben), de a 2016-os 8 százalék 2011-től tartó csökkenési trendbe

illeszkedik. A **vegyipar** jelentős részaránya és annak növekedése tekintetében **Litvániát** lehet kiemelni. Lettországból sem jelentéktelen ez az ágazat, de jelentős a re-export (*Beņkovskis-Berziņa-Zorgenfreija, 2015*).

A textilipar részaránya a balti exportjában az EU-csatlakozás idején csökkent 10% alá, a tendencia azóta is kitart. A fémipar jelentősége Észtország és Lettország exportjában sokat csökkent a válság idején – 2008-ról 2009-re. A fémtermékek Lettország esetében korábban a második legfontosabb termékcsoporthoz tartoztak (a fa után). Litvániában tartósan kisebb a fémipar exportszelete.

*8. táblázat: A balti államok exportjának megoszlása HS/CN áruosztály bontásban
2000, 2007, 2015*

Ország	Észtország			Lettország			Litvánia		
Időszak	2000	2008	2016	2000	2008	2016	2000	2008	2016
Élő állatok, állati termékek	3,7%	3,0%	2,9%	1,7%	3,5%	3,9%	5,3%	4,3%	5,0%
Növényi termékek	0,5%	1,5%	1,8%	0,5%	5,1%	6,9%	1,7%	6,1%	6,4%
Zsír és olaj	0,2%	0,5%	0,4%	0,1%	0,2%	0,2%	0,1%	0,4%	0,5%
Élelmiszer, ital, dohány	1,6%	4,4%	4,0%	3,6%	8,1%	8,9%	4,2%	5,2%	7,5%
Ásványi termékek	2,4%	12,8%	7,9%	2,7%	4,1%	4,8%	22,7%	24,9%	14,1%
Vegyipar termékei	3,7%	5,4%	4,8%	6,4%	8,1%	7,9%	8,0%	9,6%	10,9%
Műanyag (árúk)	1,8%	3,1%	3,3%	1,2%	2,8%	3,4%	2,5%	6,0%	6,6%
Bőr (termékek)	0,9%	0,5%	0,2%	0,8%	0,4%	0,3%	1,3%	0,3%	0,5%
Fa, faipari termék	13,4%	8,5%	10,2%	37,4%	15,9%	16,6%	6,2%	3,1%	4,0%
Papíripari termék	1,8%	3,0%	2,8%	2,2%	1,5%	2,3%	1,0%	1,3%	1,7%
Textilárúk, alapanyagok	11,3%	4,2%	3,2%	14,0%	5,4%	3,3%	18,6%	5,5%	5,4%
Lábbeli, kalap ...	1,4%	0,6%	0,4%	0,2%	0,4%	0,4%	0,4%	0,2%	0,3%
Kő, kerámia, üveg...	1,2%	1,7%	1,6%	1,9%	1,9%	2,8%	1,2%	1,0%	1,2%
Gyöngy, drágakő	0,3%	0,1%	1,3%	0,4%	0,2%	0,8%	0,2%	0,4%	0,3%
Nem nemes fém (árúk)	7,1%	12,0%	7,1%	13,4%	16,3%	7,9%	3,5%	4,8%	5,2%
Gépek, villamossági cikkek	37,4%	21,8%	29,4%	5,5%	14,4%	17,9%	10,6%	10,7%	14,7%
Járművek	2,6%	7,8%	6,2%	1,4%	6,9%	6,1%	6,0%	8,6%	4,4%
Műszerek és készülékek	2,0%	1,7%	3,4%	1,1%	1,1%	1,9%	1,1%	2,3%	2,6%
Fegyver, lőszer	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
Különféle árúk	6,6%	7,3%	9,0%	5,3%	3,5%	3,6%	4,4%	5,2%	8,4%
Művészeti tárgyak	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,1%	1,0%	0,0%	0,1%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Forrás: Saját számítások Eurostat alapján

A gépek és az elektronika mindegyik balti állam esetében a legnagyobb áruosztályt jelenti a kivitelben, minhárom országban lendületben van ez a terület. *Notten (2015)* és *Beņkovskis-Berziņa-Zorgenfreija (2015)* is felhívják a figyelmet arra, hogy e

termékkörben a re-export is jelentős. Észtország esetében 2007-2009-ben tartósan 20 százalék közelébe esett e terület részaránya az exportban, de hamar sikerült visszakapaszkodni a 30% közelébe. Lettországból alacsony bázisról töretlen növekedéssel sikerült beelőzni a sokáig vezető faipart. A válság hatása sem látszik az export arányokon. Litvániában csak 2014-ben sikerül az addigi stabil tizenegy-két százalékról 15 százalékra emelkednie a gépiparnak és az elektronikának. A járműgyártás a Baltikumban sok más európai országhoz képest kevésbé jelentős, de exportra termel. Részaránya mindenütt csökkent, különösen Litvániában. Az adatok e mellett mintegy negyedrészen (használt) jármű re-exportot is tartalmaznak (Notten, 2015). A műszerexport kicsiny, de növekvő szeletet képez az exportban, mindhárom országban. A „különbéle árak” tekintetében Észtországban és Litvániában növekvő részarány mutatkozik, Lettországból pont ellenkezőleg, és e vegyes terület részaránya is alacsonyabb ott.

Az **észt szolgáltatás**export megoszlása az észt statisztikai hivatal ágazati adatai szerint 2013-2015-ben nagyfokú stabilitást mutatott. Közel negyede nem sorolható be, mintegy 8 százalék a feldolgozóiparhoz kapcsolódik. A **szállítás és raktározás** részaránya 30 százalékos, második helyen a **szakmai, tudományos és műszaki szolgáltatások** állnak – növekvő, 2015-ben 11 százalékos részaránnyal. Az adminisztrációs és szolgáltatás-támogatási ágazatra 6 százalék jut. Az infokommunikációs terület dinamikus növekedéssel érte el a 6 százalékos részarányt. A kereskedelem részaránya 5, az építőipar 4 százalék. Megemlíthető még a pénzügyi szektor a szolgáltatásexportjának bővülő, 2 százalékos részaránya, a többi ágazat ezrelékekben kifejezhető arányban részesül Észtország szolgáltatásexportjából. A másik két ország szolgáltatásexportjára vonatkozóan nincs összevethető részletes adat.

Az Eurostat szolgáltatás-külkereskedelmi statisztikája más besorolást követ, adatok a 2010-2015-ös időszakokra állnak rendelkezésre. Mindhárom országban a szállításhoz és utazáshoz kapcsolódó szolgáltatások állnak az élen. Litvániában a szolgáltatás-export háromnegyede sorolódik ide. A másik két országban mintegy 60%. Ezt az egyéb üzleti szolgáltatások (Észtországban 17-18%, Lettországból 14-15%, Litvániában 7-8%) és az infokommunikációs szolgáltatások követik. Az utóbbi területen Lettország a jelzett időszakban beérte Észtország 9%-os szintjét (5%-ról indulva), míg Litvánia esetében

csak 3-ról 4 százalékra nőtt a részarány. Ezt leszámítva az Eurostat adatai is nagyjából stabil szerkezetet mutatnak mindhárom ország vonatkozásában.

4. Következtetések

A kilencvenes években Észtország, Lettország és Litvánia gazdaságuk összeomlás-szerű zsugorodásával, majd egészen 2007-ig kitartó, Európában máshol nem tapasztalt mértékű szárnyalásával hívták fel a gazdasági elemzők figyelmét magukra. A három balti államban a XXI. század első válsága a GDP drasztikus visszaesésével járt 2007 után, majd az az követő növekedésnek köszönhetően 2015-re sikerült nagyjából elérni (Litvániában meghaladni, a másik két országban megközelíteni) a 2007-es szintet. Ez utóbbi időszak nem járt az ágazatoknak a kilencvenes években és az ezredfordulót követő néhány évben tapasztalható átrendeződésével, de néhány változás tetten érhető. Az ágazatok hozzáadott érték, befektetések és foglalkoztatás szerinti vizsgálatát végeztem el, kitértem külkereskedelmi vonatkozásokra is. Az alábbiakban összefoglalom, hogy az egyes országok és ágazatok vonatkozásában hol találjuk a veszteseket és a nyerteseket, illetve ennek milyen külpiazi vonatkozásai vannak. Bár a részletes vizsgálat során kitértem a 2007 előtti évekre is, itt **csak a 2007-2015 közötti változásokat** foglalom össze.

A hozzáadott érték vizsgálatánál az **építőipar** volt az az ágazat, amely egyértelműen, jelentős mértékben **vesztesnek** mutatkozott **mindhárom országban**. Nemcsak a **hozzáadott érték** csökkenése, hanem a **befektetések** alacsony szintje, a **külföldi befektetéseken** belül képviselt részarány csökkenése, és a **foglalkoztatás** visszaesése alapján is e kategóriába sorolhatjuk az építőipart. Olyan ágazatról van szó, amelyik 2007-ben a nemzetgazdasági hozzáadott érték több mint 10 százalékát adta, az azt megelőző konjunktúra motorja volt. Export szempontjából az építőipar nem kiemelkedő ágazat a Baltikumban.

A **mező- és erdőgazdaság** esetében azt látjuk, hogy mindhárom országban csökkent részaránya a hozzáadott értékben (még ha az árviszonyok alakulása miatt állandó árakon átlag feletti növekedés volt is tapasztalható), a foglalkoztatásban is kisebb rész jut már erre az ágazat, miközben a befektetések – a külföldi befektetések vonatkozásában is – terén ígéretes növekedés indult. A termelés és az export

részletesebb vizsgálata az mutatta, hogy a növényi termékek terén mutatkozik növekedés, amit a többi részterület eredményei rontanak le.

A **feldolgozóipar** hozzáadott értéke Észtországban 2015-ben is a 2007-es részarányt képviselte, Lettországon kisebb, Litvániában jelentősebb bővülést mutatott. A feldolgozóipari befektetések terén csak Lettország tudott előre lépni, a foglalkoztatásban mindenhol csökkent ennek az ágazatnak a súlya. Míg a hozzáadott érték tekintetében még az alacsonyabb technológiai szintet képviselő ágazatok (élelmiszeripar, faipar, bútoripar) dominálnak (sőt részarányuk is nőtt), az exportban már a gépek és villamos berendezések kerültek az élre.

A **kereskedelem** tekintetében Litvániában nőtt a hozzáadott érték részaránya, a többiekénél csökkent, alacsony hazai befektetési szint mellett a külföldi befektetéseken belül a kereskedelem tartotta, Litvániában valamelyest javította pozícióját. A foglalkoztatás terén mindenütt visszaesés volt.

A **szállítás, közlekedés** az észt hozzáadott értékben megőrizte részarányát, a szomszédoknál délre haladva egyre nagyobb növekedés volt. A hazai beruházások szerepe kiemelkedő, Lettországon különösen. A másik két országban a külföldi tőke mutat növekvő érdeklődést a logisztika iránt. Észtországban csökkent a foglalkoztatottság, a másik két államban nőtt. A szolgáltatás-exportban ez az ágazat a legfontosabb.

A **vendéglátás** részaránya nőtt mindenhol a hozzáadott érték és a foglalkoztatottság vonatkozásában is. A külföldi tőke jelenléte csak Észtországban élénkült meg.

Az **információ, kommunikáció** gyors ütemben vonzott munkaerőt mindhárom országban. Ez növekvő hozzáadott értéket adott a két északi államban. Tőkét vonzani csak Észtországnak sikerült e téren, a szolgáltatás-exportban is kimutatható gyors növekedés.

A **pénzügyi** szektor mindhárom országban vesztes a hozzáadott érték tekintetében. A külföldi tőkét illetően kiegyensúlyozódott a részarány a három országban egymáshoz képest, ami Észtországban nagy csökkenést, Lettországon kisebbet, Litvániában növekedést jelentett. Munkaerőt fel nem vettek sehol, de leépítésre is csak módjával került sor.

A **szakmai, tudományos, műszaki tevékenység**, ill. az **adminisztráció és szolgáltatás-támogatás** növekvő hozzáadott érték, tőke és foglalkoztatási adatokkal nyertesnek mondható. A szakmai, tudományos és műszaki tevékenység különösen Észtországban szárnyalt minden tekintetben.

Az állami szolgáltatások terén mindhárom ország növelte a foglalkoztatottságot, de Lettország esetében ez a hozzáadott érték növelése nélkül történt.

A balti növekedés tényezői között jelentős a **külföldi befektetések** markáns növekedése, e mellett az **export** növekedése játszik fontos szerepet. A válságévek után az FDI és az export terén gyors változás indult el. A statisztika szempontjából belföldi befektetéseknek (pl. mezőgazdaság, infrastruktúra) is jelentős részben külföldi (EU-s) forrása van. A magas export számos ágazat esetében kötődik az import közel akkora szintjéhez. Egyes ágazatokban a befektetések, ill. a foglalkoztatottság növekedése alapján még csak előre jelezhető a hozzáadott érték hasonló irányú változása.

A 2007-tel lezárult időszakhoz képest szerényebb mértékben változik az egyes ágazatok súlya, de a befektetések, a külkereskedelem és a foglalkoztatás összetett vizsgálata hosszabb távon is meghatározó tendenciákra világít rá.

Felhasznált irodalom

Ali-Yrkkö, Jyrki – Mattila, Juri – Seppälä, Timo (2017): Estonia in Global Value Chains, ETLA Reports, No. 69. ISSN 2323-2447

Antalóczy Katalin - Éltető Andrea (2016): Post-crisis foreign trade trends and policies on the periphery of the European Union – comparison of the Iberian, Baltic and Central European region. IWE Working paper no. 224

Barkauskaite, Aida – Narauskeviciute, Violeta (2016): Foreign Direct Investment Impact on Economic Indicators of the Baltic Countries, Economics and Business, No. 28., De Gruyter, doi: 10.1515/eb-2016-0009

Beņkovskis, Konstantīns – Berziņa, Santa – Zorgenfreiņa, Līva (2015): Evaluation of Latvia's Re-export Using Firm Level Data, Latvijas Banka Discussion Paper, No. 3. ISBN 978-9984-888-67-5

Krušinskas, Rytis (2012): Research on Housing Bubbles in the Capitals of the Baltic and Central Europe, Economics and Management, Vol. 17 (2), pp. 480-485. ISSN 2029-9338

Meisel Sándor (2014): A válságkezelés balti modellje. VGI Műhelytanulmányok (101). MTA KRTK Világgazdasági Intézet, Budapest. ISBN 978-963-301-606-0

Notten, Thomas E. H. (2015): The Economic Importance and Determinants of Lithuanian Re-export. In Monetary Studies, Vol. 17-19, No 2, pp. 5-26. ISSN 1392-2637

Pekarskiene, Irena – Susniene, Rozita (2013): Features of the Lithuanian Manufacturing Industry Development in the Context of Globalization. In: Economics and Management, Vol. 18 (4), pp. 684-696. ISSN 2029-9338

Skribane, Irina – Jekabsone, Sandra (2013): Structural Changes in the Economy of Latvia after it Joined the European Union. In: *Intellectual Economics*, Vol. 7, No 1(15), pp. 29-41. ISSN 1822-8011

Vanags, Alf (2016): Latvia's export: the real 'success story'. Baltic International Centre for Economic Policy Studies

Wysokinski, Marcin – Dziwulski, Mariusz (2016): Investment Activity of Farms in Selected Baltic States. in *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings*. Issue 42, pp 289-294. ISBN 978-9984-48-224-8

Az adatok forrása:

Eurostat ec.eurostat.eu/eurostat

Statistics Estonia www.stat.ee

Central Statistical Bureau of Latvia csb.gov.lv

Official Statistics Portal osp.stat.gov.lt

Eesti Pank www.eestipank.ee

Latvijas Banka www.bank.lv

Lietuvos Banka www.lb.lt